

Wpływ zaburzeń integracji sensorycznej na umiejętności szkolne u dzieci neurotypowych

Karolina Skonieczna-Żydecka¹, Mirosława Bloch², Marta Kąkol¹, Joanna Pierzak-Sominka³, Grażyna Adler¹

¹ Samodzielna Pracownia Gerontobiologii, Pomorski Uniwersytet Medyczny, Szczecin

² Gabinet Terapii Metodą Integracji Sensorycznej SENSE, Szczecin

³ Zakład Zdrowia Publicznego, Pomorski Uniwersytet Medyczny, Szczecin

*Autor do korespondencji:

Dr n. med. Karolina Skonieczna-Żydecka

Pomorski Uniwersytet Medyczny w Szczecinie

Samodzielna Pracownia Gerontobiologii

Ul. Żołnierska 48

71-210 Szczecin

Tel. 91 4800 958

e-mail: karzyd@sci.pum.edu.pl

Streszczenie

Wprowadzenie: Zdrowie i stan psychofizyczny dziecka warunkują jego fizyczną i emocjonalną odporność w trakcie edukacji szkolnej. Zaburzenia integracji sensorycznej (zaburzenia SI; ang. *sensory integration*) wpływają na ruch, emocje, uwagę, praksję i kompetencje poznawcze rozwijającego się dziecka oraz mogą istotnie obniżać zdolności adaptacyjne do środowiska pierwszej edukacji.

Cel: Określenie wpływu zaburzeń SI u dzieci neurotypowych na ich gotowość do podjęcia nauki w szkole podstawowej.

Materiały i Metody: Badaniem objęto 28 neurotypowych dzieci w wieku 6 lat. Zaburzenia SI określano w oparciu o kwestionariusz zaburzeń sensomotorycznych Przyrowskiego. Poziom umiejętności szkolnych oceniano w oparciu o skalę gotowości szkolnej Koźniewskiej. Analizę statystyczną wykonano w wykorzystaniu pakietu StatView wersja 5.0 (SAS Institute Inc. Cary, NC, USA).

Wyniki: U 26 dzieci (93%) występowały zaburzenia SI w przynajmniej jednej z badanych domen, przy czym najczęściej dotyczyły one zmysłu dotyku. U 17 dzieci (60%) poziom umiejętności szkolnych określono jako niezgodny z oczekiwanym. U wszystkich dzieci z niższym poziomem umiejętności szkolnych (n=17) stwierdzono zaburzenia SI.

Wnioski: Zaburzenia przetwarzania sensorycznego mogą wpływać na poziom umiejętności szkolnych dzieci zdrowych.

Wprowadzenie

Dojrzałość szkolna stanowi podstawę gotowości dziecka do podjęcia nauki. Według Wilgockiej–Okoń „dojrzałość szkolna jest to osiągnięcie przez dziecko takiego stopnia rozwoju intelektualnego, społecznego i fizycznego jaki pozwala mu brać czynny udział w życiu szkolnym i opanować treści określone programem nauczania klasy pierwszej”(za: L. Wiatrowska, 2013, s.22)¹. Jest to zatem zjawisko zależne od procesów dojrzewania i jednocześnie etap w rozwoju dziecka, który umożliwia podjęcie nauki w 6-7 roku życia. Dziecko dojrzałe do podjęcia nauki szkolnej powinno wykazywać takie cechy jak zainteresowanie uczeniem się oraz osiągnięciem postępów (za: L. Wiatrowska, 2013; A. Frydrychowicz, E. Koźniewska, A. Matuszewski, E. Zwierzyńska, 2006).^{1,2} Do niedawna uważano, że wiek metrykalny dziecka powinien być podstawowym kryterium przyjmowania do szkoły, wyznaczającym odpowiedni czas dla dziecka by sprostać wymaganiom szkolnym (za: K. Bieńkowska, 2013).³ Okazuje się jednak, że nie wiek, ale różnorodne czynniki środowiskowe oraz umiejętności dziecka mają wpływ na jego osiągnięcia (za: K. Bieńkowska, 2013; B. Wilgocka-Okoń, 2003).^{3,4} Tak więc gotowość szkolna wiąże się z pojęciem dojrzałości szkolnej, ponieważ „wymiar biologiczny łączy się z właściwościami środowiska jako organizatora warunków uczenia i zdobywania doświadczenia przez dziecko”(za: L. Wiatrowska, 2013, s.13).¹ Tylko dojrzałe neurobiologicznie dziecko sprosta obowiązkom szkolnym i osiągnie sukcesy. Gotowość szkolna jest zatem pojęciem szerszym, związanym nie tylko z odpowiednim rozwojem psychofizycznym dziecka, ale także jego chęcią i łatwością do nauki oraz wewnętrzną motywacją (za: M. Chojak, 2009; L. Wiatrowska, 2013).^{1,5} Dziecko świadomie chce się uczyć, jest zainteresowane nauką, czytaniem, pisanem, potrafi nawiązywać kontakty z rówieśnikami (za: M. Chojak, 2010).⁵

Właściwe określenie poziomu rozwoju dziecka oraz stopnia gotowości do podjęcia nauki jest warunkiem prawidłowego funkcjonowania dziecka w roli ucznia” (za: Chojak M., 2009, s. 23).⁵ Szeroko rozumiana dojrzałość dziecka stanowi o jego wewnętrznych możliwościach do podjęcia owocnej edukacji (Frydrychowicz i wsp., 2006).² Dojrzałe

---

¹ Wiatrowska L. (2013). *Dylematy wokół podstawowych pojęć*. W: *Dziecko u progu szkoły. Dojrzałość szkolna dziecka ich gotowość do nauki*. (red. Wiatrowska L., Dmochowska H.). Kraków: Wyd. Impuls.

² Frydrychowicz A., Koźniewska E., Matuszewski A., Zwierzyńska E. (2006). *Skala Gotowości Szkolnej*. Warszawa: Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno – Pedagogicznej.

³ Bieńkowska K. (2013). *Gotowość szkolna dziecka z uszkodzeniem narządu słuchu*. Warszawa: Wyd. Akademii Pedagogiki Specjalnej.

⁴ Wilgocka-Okoń B. (2003). *Gotowość szkolna dzieci sześciolatków*. Warszawa: Wyd. Akademickie „Żak”.

⁵ Chojak M. (2009). *Gotowość czy dojrzałość szkolna*. *Wychow. Przedszk.* 8:20-23.

intelektualnie dziecko powinno interesować się nauką, czytaniem, pisaniem, posiadać wiedzę o świecie oraz odpowiedni poziom rozwoju funkcji poznawczych (za: Brejnak W., 2009).⁶ Dojrzałość fizyczną dziecka charakteryzuje dobry stan zdrowia, niezaburzona sprawność motoryczna i manualna, prawidłowo funkcjonujące narządy zmysłów oraz koordynacja wzrokowo-ruchowa (za: Brejnak W., 2009; Skowrońska A., 2007).^{6,7} Na dojrzałość emocjonalno-społeczną dziecka wskazują jego umiejętność panowania nad swoimi emocjami, samodzielność, obowiązkowość i umiejętność podporządkowania się nauczycielowi, ale także łatwość nawiązywania kontaktów z rówieśnikami (za: Brejnak W., 2009).⁶ U podstaw wymienionych umiejętności leży niezakłócony dopływ bodźców zmysłowych do układu nerwowego a następnie ich dojrzałe przetwarzanie będące podstawą prawidłowego rozwoju układu nerwowego, w tym także funkcji intelektualnych i emocjonalnych (Kałużna, 2004).⁸

Integracja sensoryczna, zwana również przetwarzaniem sensorycznym jest pojęciem charakteryzującym procesy odbioru a następnie organizacji i modulacji bodźców płynących ze świata zewnętrznego w celu wytworzenia automatyczno-adaptacyjnej odpowiedzi na konkretną informację. Sprawność przetwarzania sensorycznego stanowi więc podstawę szeroko pojętego rozwoju dziecka (za: C. Kranovitz, 2012).⁹

Badania na modelach zwierzęcych z dziedziny neurobiologii dowodzą udziału układu nerwowego (głównie mózgowia) w przetwarzaniu środowiskowych bodźców sensorycznych (za: Hubel, 1969, 1970; Wiesel, 1963, 1965; Hackett i wsp., 2011; Polley i wsp., 2008; Popescu, 2010; Störmer i wsp., 2009; Batterson, 2008).^{10,11,12,13,14,15,16,17}

---

⁶ Brejnak W. (2009). *Wybrane problemy dojrzałości szkolnej*. *Życie Szk.* 5:46-51.

⁷ Skowrońska A. (2007). *Dojrzałość szkolna*. *Życie Szk.* 7:5-11.

⁸ Kałużna A. (2004). *Zasady diagnostyki i terapii zaburzeń rozwoju integracji sensorycznej u dzieci*. W: *Neurofizjologiczne metody usprawniania dzieci z zaburzeniami rozwoju* (red. Dasowska L.). Wrocław: Wyd. AWF.

⁹ Kranowitz C. (2012). *Nie-zgrane dziecko. Zaburzenia przetwarzania sensorycznego – diagnoza i postępowanie*. Gdańsk: Harmonia Universalis.

¹⁰ Hubel D.H., Wiesel T.N. (1969). *Anatomical demonstration of columns in the monkey striate cortex*. *Nature*. 221(5182):747–750.

¹¹ Hubel D.H., Wiesel T.N. (1970). *The period of susceptibility to the physiological effects of unilateral eye closure in kittens*. *J Physiol*. 206(2):419–436.

¹² Wiesel T.N., Hubel D.H. (1963). *Effects of visual deprivation on morphology and physiology of cells in the cats lateral geniculate body*. *J Neurophysiol*. 26:978–993.

¹³ Wiesel T.N., Hubel D.H. (1965). *Extent of recovery from the effects of visual deprivation in kittens*. *J Neurophysiol*. 28(6):1060–1072.

¹⁴ Polley D.B., Hillock A.R., Spankovich C, Popescu M.V., Royal D.W., Wallace M.T. (2008). *Development and plasticity of intra- and intersensory information processing*. *J Am Acad Audiol*. 19(10):780–798.

¹⁵ Popescu M.V., Polley D.B. (2010). *Monaural deprivation disrupts development of binaural selectivity in auditory midbrain and cortex*. *Neuron*. 65(5):718–731.

¹⁶ Störmer V.S., McDonald J.J., Hillyard S.A. (2009). *Cross-modal cueing of attention alters appearance and early cortical processing of visual stimuli*. *Proc Natl Acad Sci*. 106(52):22456–22461.

Wewnętrzne układy zmysłów należące do pierwotnych systemów mają fundamentalne znaczenie dla funkcjonowania i zdrowego rozwoju dziecka (za: Ayres 1972a, 1972b, 1972c, 1972d).^{18,19,20,21} Sprawny układ dotykowy wpływa na poczucie świadomości własnego ciała, zapewnia optymalne planowanie motoryczne zarówno w zakresie małej jak i dużej motoryki oraz pozwala różnicować bodźce dotykowe. Układ przedśionkowy ma za zadanie zapewnić zautomatyzowany i skoordynowany ruch, utrzymać równowagę i prawidłowe napięcie mięśniowe jako elementy niezbędne dla rozwoju naturalnych wzorców ruchowych. Ponadto zmysł równowagi pozwala budować obustronną koordynację i współdziała z systemem dotykowym w procesach praktyki. Układ proprioceptywny ściśle współpracuje ze zmysłami dotyku i równowagi kontrolując motorykę, oceniając ruch, zapewniając stabilność posturalną, bezpieczeństwo emocjonalne i właściwe planowanie motoryczne. Właściwa stymulacja tych układów decyduje o kształtowaniu się procesów percepcji wzrokowej i słuchowej. Prawidłowa modulacja bodźców wzrokowych i słuchowych oraz ich różnicowanie znajduje odzwierciedlenie w celowym i skoordynowanym działaniu (za: Ayres, 1961; Bundy i wsp., 2002).^{22,23}

Rozwój wyższych funkcji mózgowych, tj. jaźni, kreatywności, mowy, myślenia, osobowości, pamięci, rozumowania, uwagi, woli, wyobraźni i świadomości, czyli wszystkich subiektywnie uświadamianych procesów wynikających z pracy mózgu uzależniony jest od prawidłowej integracji bodźców płynących ze wszystkich układów zmysłowych, zwłaszcza zaś somatosensorycznych. Zaburzenia SI w środowisku szkolnym mogą implikować problemy w swobodnym przyswajaniu wiedzy, nauce czytania oraz pisania (za: Ayres, 1963).²⁴ Badania z dziedziny neurofizjologii wykorzystujące techniki elektroencefalografii

---

¹⁷ Batterson V.G., Rose S.A., Yonas A., Grant K.S., Sackett G.P. (2008). *The effect of experience on the development of tactual-visual transfer in pigtailed macaque monkeys*. Dev Psychobiol. 50(1):88–96.

¹⁸ Ayres, A.J. (1972a). *Improving academic scores through sensory integration*. J Learn Disabil. 5:338–343.

¹⁹ Ayres, A.J. (1972b). *Sensory integration and learning disorders*. Los Angeles: WPS.

²⁰ Ayres, A.J. (1972c). *Southern California Sensory Integration Tests*. Los Angeles: WPS.

²¹ Ayres, A.J. (1972d). *Types of sensory integrative dysfunction among disabled learners*. Am J Occup Ther. 26:13–18.

²² Ayres, A.J. (1961). Development of the body scheme in children. Reprinted from *American Journal of Occupational Therapy*, XV, 3. Reprinted from *Rehabilitation Literature*, 21:302–310 in (1974) *The development of sensory integrative theory and practice: A collection of the works of A. Jean Ayres* (pp. 125–132). Compiled by Henderson A., Llorens L., Gilfoyle E., Meyers C., Prevel S. Dubuque. IA: Kendall/Hunt.

²³ Bundy A.C., Lane S., Murray E.A. (2002). *Sensory integration: Theory and practice* (2nd ed.). Philadelphia: F. A. Davis.

²⁴ Ayres, A.J. (1963). *The Eleanor Clarke Slagle Lecture: The development of perceptual-motor abilities: A theoretical basis for treatment of dysfunction*. Am J Occup Ther. 17:221–225.

(za: Davies i Gavin, 2007)²⁵ oraz pomiaru aktywności elektrodermalnej potwierdziły, że istnieją różnice w przetwarzaniu bodźców zmysłowych u dzieci z zaburzeniami rozwojowymi w porównaniu z dziećmi zdrowymi (za: Mangeot i wsp., 2001; Miller i wsp., 1999; Schaaf i wsp., 2003).^{26,27,28}

Za cel pracy postawiono sobie ocenę związku między występowaniem zaburzeń SI w grupie neurotypowych 6-cio latków z ich gotowością do podjęcia nauki w szkole podstawowej.

Materiały i metody

Uczestnicy badania

Do badań włączono 28 dzieci w wieku 6 lat (urodzonych w roku 2009), uczęszczających do pierwszej klasy Szkoły Podstawowej nr 8 w Goleniowie. W grupie znalazło się 15 dziewczynek oraz 13 chłopców. U żadnego z dzieci nie występowały zaburzenia o charakterze neurorozwojowym. Rodzice dzieci zostali zapoznani z celem badania i wyrazili pisemną zgodę na udział w badaniach. Analizy zaburzeń SI oraz umiejętności szkolnych dokonano w połowie roku szkolnego, tj. w styczniu 2015 roku.

Zaburzenia SI

Do oceny zaburzeń przetwarzania sensorycznego w badanej grupie zastosowano kwestionariusz zaburzeń SI autorstwa Przyrowskiego. Przy wykorzystaniu kwestionariusza oceniano następujące domeny: dotyk, równowagę i ruch (podwrażliwość i nadwrażliwość), koordynację, napięcie mięśni, słuch, wzrok, węch, uwagę oraz zachowanie. Rodzice dzieci zaznaczali na karcie odpowiedzi objawy zaburzeń SI właściwe dla ich dziecka. Liczbę

---

²⁵ Davies P.L., Gavin W.J. (2007). *Validating the diagnosis of sensory processing disorders using EEG technology*. Am J Occup Ther. 61:176-189.

²⁶ Mangeot S.D., Miller L.J., McIntosh D.N., McGrath-Clarke J., Simon J., Hagerman R.J., Goldson E. (2001). *Sensory modulation dysfunction in children with attention-deficit hyperactivity disorder*. Dev Med Child Neurol. 43:399-406.

²⁷ Miller L.J., McIntosh D.N., McGrath J., Shyu V., Lampe M., Taylor A.K., Tassone F., Neitzel K., Stackhouse T., Hagerman R. (1999). *Electrodermal responses to sensory stimuli in individuals with Fragile X syndrome: a preliminary report*. Am J Med Genet. 83:268-279.

²⁸ Schaaf R.C., Miller L.J., Seawell D., O'Keefe S. (2003). *Preliminary study of parasympathetic functioning in children with sensory modulation dysfunction and its relation to occupation*. Am J Occup Ther. 57:442-449.

zaznaczeń w poszczególnych domenach sumowano, a następnie dokonano identyfikacji zaburzeń zgodnie ze schematem przedstawionym w tabeli 1. Zaburzenia w przynajmniej 1 z analizowanych domen określano jako zaburzenia SI

Tabela 1. Kryteria identyfikacji zaburzeń SI

DOMENA	NORMA [ilość wskazań]
Dotyk	0-2
Równowaga i ruch (podwrażliwość)	0-2
Równowaga i ruch (nadwrażliwość)	0
Koordinacja	0-3
Napięcie mięśni	0-2
Słuch	0-2
Wzrok	0-3
Węch	0-3
Uwaga i zachowanie	0-2

Gotowość do podjęcia nauki

W celu określenia gotowości do podjęcia nauki w grupie 6-cio latków zastosowano podskalę Umiejętności Szkolnych Skali Gotowości Szkolnej autorstwa Koźniewskiej. Domena pozwoliła ocenić dziecko w aspekcie zdobywania wiedzy i umiejętności poznawczych oraz dokonać oceny gotowości do nauki czytania i pisania. Podskalę Umiejętności Szkolnych zawierającą 20 określeń wypełniał nauczyciel, wychowawca badanych. Stwierdzając stopień przejawiania przez dziecko danego zachowania nauczyciel zaznaczał na arkuszu wyników liczbę od 1 do 4, gdzie 1 – umiejętność/zachowanie pojawia się u dziecka zdecydowanie, 2 – umiejętność/zachowanie pojawiło się u dziecka, 3 – umiejętność/zachowanie pojawia się bardzo rzadko, 4 – umiejętność/zachowanie zdecydowanie nie zostały u dziecka zaobserwowane. W oparciu o uzyskane wyniki dokonano oceny gotowości do podjęcia nauki. Przeliczenia wykonano zgodnie z umieszczonym przez autora podręcznika kwestionariuszem. Na tej podstawie określono badanych jako typ zgodny z oczekiwanym poziom umiejętności szkolnych (Z) lub niezgodny z oczekiwanym poziom umiejętności szkolnych (N).

Analiza statystyczna

Zmienne ciągle zostały opisane za pomocą średniej (M), odchylenia standardowego (SD), wartości minimalnej (Min) i maksymalnej (Max). Zmienne jakościowe charakteryzowano przy pomocy liczebności (n), którą wyrażono również w procentach (%). Analizę związku pomiędzy zaburzeniami SI w każdej z domen (wyrażonych liczbowo) z poziomem umiejętności szkolnych przeprowadzono przy pomocy analizy wariancji, ANOVA. Związek całościowych zaburzeń SI z poziomem umiejętności szkolnych korelowano z wykorzystaniem testu chi². Jako poziom istotności przyjęto wartość $p < 0,05$. Analizę przeprowadzono z wykorzystaniem pakietu StatView wersja 5.0 (SAS Institute Inc. Cary, NC, USA).

Wyniki

Zaburzenia SI

U 26 z 28 dzieci (93%) włączonych do badania zdiagnozowano zaburzenia SI w przynajmniej 1 domenie. Najmniej badanych wykazało zaburzenia SI w domenach koordynacji, węchu oraz uwagi i zachowania. Największe problemy dotyczyły zmysłu dotyku. Charakterystykę zaburzeń SI w badanej grupie przedstawiono w tabeli 1.

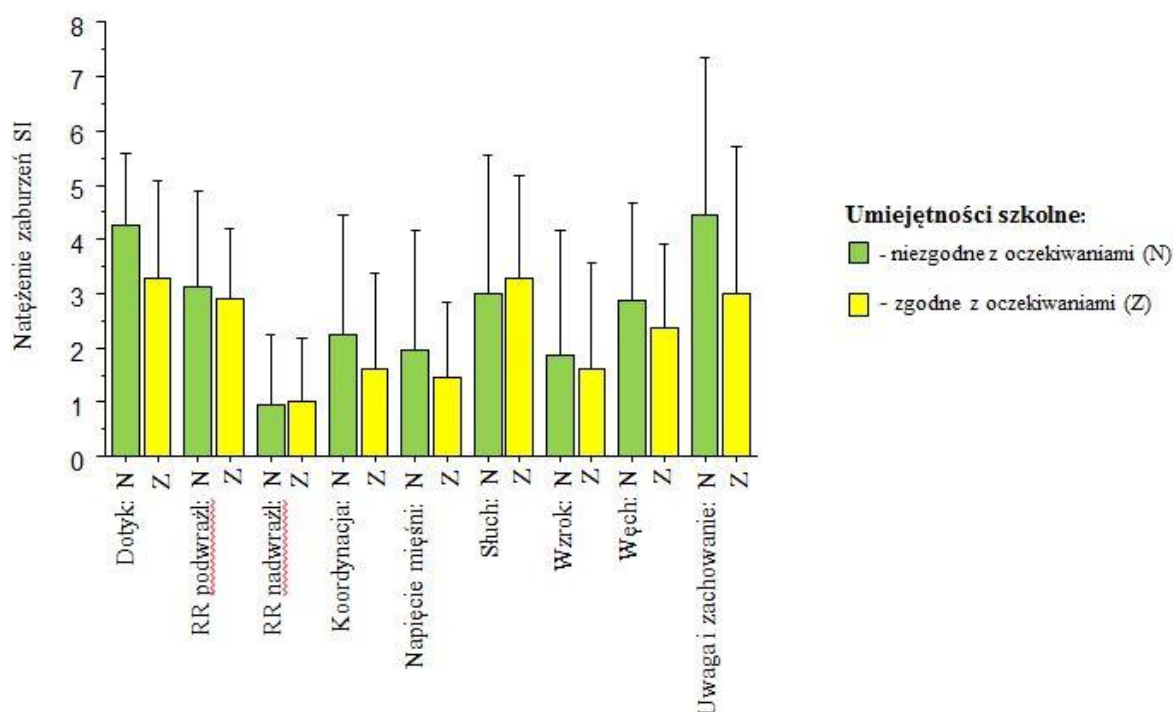
Tabela 1. Występowanie zaburzeń SI w grupie badanych 6-cio latków.

Domena SI	M	SD	Min	Max	Zaburzenia tak/nie
Dotyk	3,9	1,6	0	6	23/5
Równowaga i ruch (podwrażliwość)	3,0	1,6	1	7	17/11
Równowaga i ruch (nadwrażliwość)	1,0	1,2	0	5	16/12
Koordinacja	2,0	2,0	0	8	5/23
Napięcie mięśni	1,7	1,9	0	7	9/19
Słuch	3,1	2,2	0	9	17/11
Wzrok	1,8	2,1	0	7	17/11
Węch	2,7	1,7	1	7	6/22
Uwaga i zachowanie	3,9	2,8	0	10	6/22
Zaburzenia SI razem	22,9	13,1	3	53	26/2

Umiejętności szkolne i ich związek z zaburzeniami SI

Analizując wyniki podskali Umiejętności Szkolnych stwierdzono, że u 17 dzieci (60,7%) są one niezgodne z oczekiwanymi (typ N). U pozostałych 11 (39,3%) były zgodne z oczekiwanymi (typ Z). U wszystkich dzieci z niezgodnym z oczekiwanym poziomem umiejętności szkolnych (typ N) wykazano zaburzenia SI w przynajmniej jednej z analizowanych domen. U dzieci, których poziom umiejętności szkolnych był zgodny z oczekiwanym (typ Z), 9 dzieci (82,0%) wykazywało zaburzenia SI, tzn. było zaburzone w przynajmniej jednej z analizowanych domen.

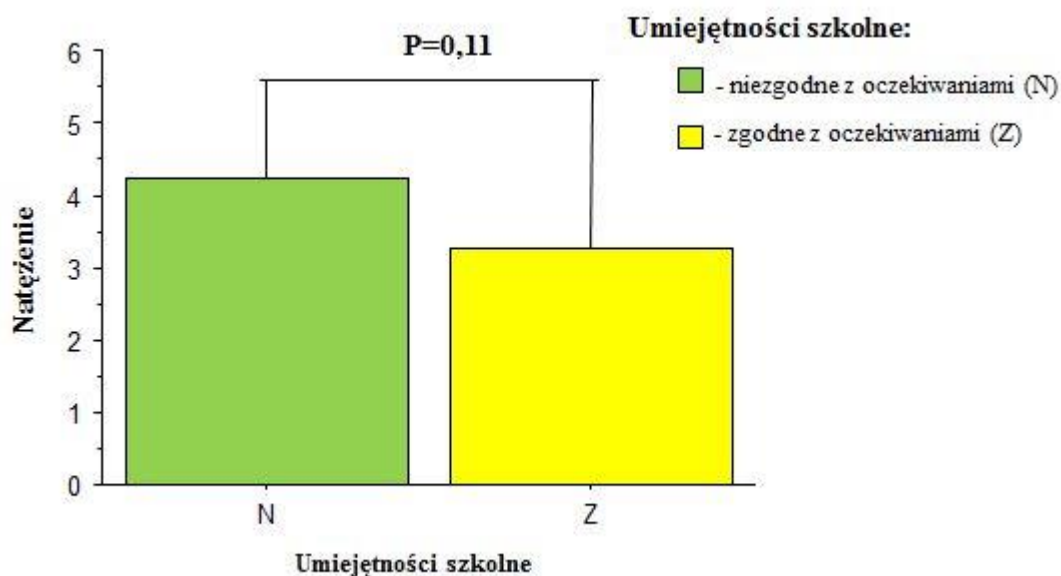

Rycina 1. Natężenie zaburzeń SI w poszczególnych domenach według Umiejętności Szkolnych w grupie badanych 6-cio latków. Paski błędę obrazują odchylenia standardowe.

Kolejnym etapem badania była próba ustalenia czy zaburzenia SI mogą wpływać na poziom umiejętności szkolnych. W tym celu dokonano analizy związku pomiędzy zaburzeniami SI w poszczególnych domenach, całościowymi zaburzeniami SI i poziomem umiejętności szkolnych.

W grupie dzieci, których poziom umiejętności szkolnych był niezgodny z oczekiwanym (typ N) całościowe natężenie zaburzeń SI było większe niż u dzieci ocenionych jako typ Z ($M=20,5\pm(11,3)$ vs $M=24,4\pm(14,4)$; $p>0,05$). W domenach dotyku, równowagi i ruchu (podwrażliwość), koordynacji, napięcia mięśni, węchu, wzroku oraz uwagi i zachowania dzieci wykazujące niższy z oczekiwanym poziom umiejętności szkolnych miały wyższe natężenie zaburzeń SI w omawianych domenach (rycina 1). Największe różnice odnotowano w odniesieniu do domeny dotyku (rycina 2), jednak różnice nie były istotne statystycznie. W domenie równowaga i ruch (nadwrażliwość) oraz słuch, dzieci ze zgodnym z oczekiwanym poziomem umiejętności szkolnych (typ Z) wykazywały bardziej nasilone zaburzenia w podanych domenach ($p>0,05$).

W przypadku analizy zaburzeń SI wyrażonych w sposób jakościowy (w każdej domenie oraz całościowo) zaobserwowano wyższą ich częstość w grupie dzieci, których poziom umiejętności szkolnych określono jako niezgodny z oczekiwanym (typ N; $p>0,05$).

Rycina 2. Natężenie zaburzeń dotykowych w aspekcie umiejętności szkolnych. Paski błędów obrazują odchylenie standardowe.

Dyskusja

W opinii Autorów niniejsze badania mogą stanowić cenną wskazówkę w wyjaśnieniu relacji pomiędzy dojrzałością neurobiologiczną dziecka a efektywną adaptacją do środowiska pierwszej edukacji.

Procesy integracji sensorycznej warunkują poznawanie świata, rejestrację zachodzących w nim zmian a następnie prawidłową ich interpretację i właściwą interakcję z otoczeniem (za: Jodzis D., 2013).²⁹ Zaburzenia przetwarzania sensorycznego mogą stanowić przyczynę niewłaściwych odpowiedzi ruchowych i nieakceptowalnych społecznie - zwłaszcza w środowisku edukacji - sposobów zachowań (za: Ayres A. J., 1979)³⁰. Taka zależność zaobserwowana przez twórcę teorii SI, Ayres, stanowiła jedną z pierwszych hipotez stawianych podczas tworzenia teorii SI (za: Ayres, 1972a, 1972b).^{18,19}

Istnieje wiele doniesień naukowych potwierdzających wpływ zaburzeń SI na problemy z zachowaniem (za: Mangeot i wsp., 2001; Hopkins i wsp., 2008)^{26,31} oraz emocjami i uwagą (za: Miller i wsp., 2004).³² Dowiedziono również, że zaburzenia przetwarzania sensorycznego wpływają na kształtujące się temperament i osobowość (za: Fox i Polak, 2004).³³ Podwrażliwość sensoryczna została oceniona jako negatywny marker rozwoju adaptacyjnych zachowań społecznych (za: Ben-Sasson i wsp., 2009).³⁴ U młodszych dzieci wykazano także, że zaburzenia modulowania sensorycznego wpływają istotnie na aktywność w zabawie (za: Hochhausen i Engel-Yeger, 2010; Bundy et al., 2007).^{35,36}

---

²⁹ Jodzis D. (2013). *Dysfunkcje integracji sensorycznej a sprawność językowa dzieci w młodszym wieku szkolnym*. Gdańsk: Harmonia Universalis.

³⁰ Ayres A.J. (1979). *Sensory Integration and Child*. Los Angeles: WPS.

³¹ Hopkins J., Gouze K.R., Sadhwani A., Radtke L., Lebailly S.A., Lavigne J.V. (2008) *Biological and psychosocial risk factors differentially predict internalizing/externalizing problems in preschoolers*. Chicago: Paper presented at the 20th annual convention of the Association for Psychological Science.

³² Miller L.J., Robinson J., Moulton D. (2004). *Sensory modulation dysfunction: identification in early childhood*. In: DelCarmen-Wiggins R., Carter A. *Handbook of infant, toddler, and preschool mental health assessment*. New York: OUP. 247-270.

³³ Fox N.A., Polak C.P. (2004) *The pole of sensory reactivity in undrestanding infant temperament*. In: DelCarmen-Wiggins R., Carter A. *Handbook of infant, toddler, and preschool mental health assessment*. New York: OUP. 105-109.

³⁴ Ben-Sasson A., Hen L., Fluss R., Cermak S.A., Engel-Yeger B., Gal E. (2009). *A Meta-Analysis of Sensory Modulation Symptoms in Individuals with Autism Spectrum Disorders*. *J Autism Dev Disord*. 39(1):1-11.

³⁵ Hochhauser M., Engel-Yeger B. (2010). *Sensory processing abilities and their relation to participation in leisure activities among children with high-functioning autism spectrum disorder (HFASD)*. *Res. Autism Spectr. Disord*. 4(4):746-754.

³⁶ Buddy A.C., Shia S.Qi.L., Miller L.J. (2007). *How does sensory processing dysfunction affect play?* *Am J Occup Ther*. 61:201-208.

W badanej grupie 6-cio latków stwierdzono deficyty w przetwarzaniu sensorycznym w każdej z badanych domen przy czym największe różnice dotyczyły zmysłu dotyku. Zmysł ten odgrywa ważną rolę w kształtowaniu właściwej percepcji pozostałych wrażeń zmysłowych. Dotyk jako zmysł dominujący w toku ewolucji łączy człowieka ze światem zewnętrznym i informuje o świadomości własnego ciała. Płynnie funkcjonujący układ dotykowy odgrywa wiodącą rolę w procesach praktyki, dyskryminacji wzrokowej, nauki języka, uczenia się w szkole i kształtowania bezpieczeństwa emocjonalnego oraz umiejętności społecznych (za: Dunn, 1999).³⁷ Dziecko z zaburzeniami dotykowymi w szkole może wykazywać problemy z opanowywaniem nowych umiejętności ruchowych co będzie w znacznym stopniu utrudniać konstruktywne uczenie się. Zaburzenia w zakresie małej motoryki mogą znajdować odzwierciedlenie w niedojrzałych umiejętnościach językowych, związanych nie tylko z ograniczeniami ich rozwoju ale też trudnościami w wypowiedaniu i sekwencjonowaniu dźwięków. Pomimo sprawnego wzroku nie będzie rozumiało tego co zobaczy. Rozprasające go bodźce dotykowe sprawią, że może nie umieć skupić uwagi na wykonywanym zadaniu. Jednocześnie utrudnią one odczuwanie przyjemności i entuzjazmu. Ponadto dobrze funkcjonujący zmysł dotyku wpływa na prawidłowe kontakty z innymi ludźmi, przekładające się na unikalną dla istot ludzkich umiejętność zabawy (za: Kranovitz C., 2012).⁹

Zaburzenia w zakresie innego z pierwotnych układów somatosensorycznych, układu przedsionkowego mogą wpływać na niezdarność i brak koordynacji na zajęciach. Dziecko może z trudem utrzymywać wzrok na danym obiekcie, tak nieruchomym jak i będącym w ruchu. Jeśli nie rozwinęły się mechanizmy koordynacji ruchów obojga oczu dziecko będzie mieć trudności z czytaniem. Ze względu na rozpraszący charakter przemieszczania się w przestrzeni, w wielu kwestiach życia szkolnego może być niezorganizowane (za: Roley i wsp., 2007).³⁸ W kategoriach nadwrażliwości przedsionkowej uczestnicy badania z wyższymi umiejętnościami szkolnymi wykazali więcej zaburzeń sensorycznych od dzieci, których poziom umiejętności szkolnych był niezgodny z oczekiwanym. W badanej grupie niepewność grawitacyjna przekładała się być może na problemy społeczne i emocjonalne. Obawa przed upadkiem w badanej grupie dzieci nie stanowiła więc kryterium różnicowania poziomu osiągniętych umiejętności szkolnych.

---

³⁷ Dunn W. (1999). *Sensory Profile*. San Antonio: Psychological Corporation.

³⁸ Roley S.S., Mailloux Z., Miller-Kuhanek H., Glennon T. (2007). *Understanding Ayres Sensory Integration*. OT Practice. 12(17): Suppl. (CE1-7).

Większe natężenie zaburzeń sensorycznych w domenie słuchowej zauważono u dzieci ze zgodnym z oczekiwanym poziomem umiejętności szkolnych (typ Z) w porównaniu do dzieci, których poziom umiejętności szkolnych był niezgodny z oczekiwanym (typ N).

Zmysł słuchu wpływa istotnie nie tylko na słyszenie ale i na koordynację wzrokowo-słuchową oraz relacje społeczne, które stanowią podstawę gotowości szkolnej (za: Odowska-Szlachcic B., Mierzejewska B., 2013).³⁹ Fizyczną reprezentacją dźwięku jest mowa, której rozwój pozostaje w nierozzerwalnym związku z pierwotnymi somatosensorykami. Nieprawidłowe przetwarzanie bodźców słuchowych może skutkować ograniczeniem w zdolności do kojarzenia liter z ich fonetycznymi odpowiednikami czyli zaburzać mowę, a tym samym wywoływać deficyty w nauce czytania i pisania (za: Jodzisz D., 2013).²⁹ W przebadanej grupie trudno jest wyjaśnić zaobserwowane zależności, zwłaszcza że jak podaje Ashburner i wsp. (2008)⁴⁰ problemy z rozróżnianiem bodźców słuchowych oraz podwrażliwość w zakresie zmysłu słuchu istotnie obniżają poziom umiejętności szkolnych.

Przebadane 6-cio latki z niższym od oczekiwanego poziomem umiejętności szkolnych (typ N) w pozostałych domenach zmysłowych (tj. koordynacja, napięcie mięśni, wzrok, słuch oraz uwaga i zachowanie) wykazywały wyższe natężenie zaburzeń SI w porównaniu do dzieci, których poziom umiejętności szkolnych oceniono jako zgodny z oczekiwanym (typ Z). Zmysł czucia głębokiego wpływa na poczucie świadomości ciała, kieruje motoryką i ją kontroluje. Pomaga w dyskryminacji wzrokowej, sekwencjonowaniu ruchów, modulacji stopnia pobudzenia. Wraz z pozostałymi układami somatosensorycznymi wpływa na płynne funkcjonowanie zmysłu wzroku. Jak podają Cosby i Johnston (2010)⁴¹ oraz Jasim i wsp. (2009)⁴² zaburzenia SI, zwłaszcza o charakterze nadwrażliwości poważnie zaburzają codzienne funkcjonowanie, wpływając na zaangażowanie i uwagę w wykonywane czynności oraz powodując deficyty zwłaszcza w procesach nabywania nowych umiejętności ruchowych.

---

³⁹ Odowska-Szlachcic B., Mierzejewska B. (2013). *Wzrok i słuch – zmysły wiodące w uczeniu się w aspekcie integracji sensorycznej*. Gdańsk: Harmonia Universalis.

⁴⁰ Ashburner J., Ziviani J., Rodger S. (2008). *Sensory processing and classroom emotional, behavioral, and educational outcomes in children with autism spectrum disorder*. *Am J Occup Ther.* 62(5):564-573.

⁴¹ Cosby J., Johnston S.S. (2010). *Sensory Processing Disorders and Social Participation*. *Am J Occup Ther.* 64(3):462-473.

⁴² Jasmin E., Couture M., McKinley P., Reid G., Fombonne E., Gisel E. (2009). *Sensori-motor and daily living skills of preschool children of autistic spectrum disorder*. *J Autism Dev Disord.* 39(2):231-241.

⁴³ Maas V. F. (2007). *Integracja sensoryczna a neuronauka – od narodzin do starości*. Przeł. Klimont L. i in. Warszawa: Fundacja Innowacja – Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna

Zgodnie z założeniami teorii SI istnieją 4 poziomy procesów integracji sensorycznej, adekwatne do poziomu rozwoju dziecka. Najbardziej pierwotne zmysły dotyku, ruchu i równowagi oraz propriocepcji odgrywają nadrzędną rolę wobec pozostałych (za: Keller, 2001)⁴³. Na prawidłowo funkcjonującej bazie sensorycznej budowana jest świadomość własnego ciała, koordynacja, planowanie motoryczne oraz stabilność emocjonalna. Jednocześnie regulowana jest aktywność i uwaga. W kolejnym etapie rozwoju przetwarzania sensorycznego kształtuje się mowa bierna i czynna, percepcja wzrokowa oraz świadoma i celowa aktywność. Na tych solidnie i niezakłócenie działających poziomach mogą kształtować się wyższe zdolności mózgowe, tj. koncentracja, myślenie abstrakcyjne i logiczne, autokontrola, szacunek dla własnej osoby czyli wszystkie determinanty biologicznie postrzeganej gotowości szkolnej (za: Maas, 2007).⁴³ Poziomy budują się sekwencyjnie, dlatego deficyty na niższych poziomach procesów SI uniemożliwią pełny rozwój wyższych (za: Jodzis, 2013)³¹. Ponieważ integracja sensoryczna przebiega w sposób ciągły i liniowy nie istnieją żadne granice czasowe ograniczające osiągnięcie przez dziecko poszczególnych poziomów integracji sensorycznej. O gotowości szkolnej dziecka świadczy więc nie tyle wiek metrykalny co indywidualny wzorzec dojrzałości neurobiologicznej.

Niniejsze opracowanie dowodzi, że zaburzenia w prawidłowym przetwarzaniu sensorycznym mogą być jednym z czynników determinujących gotowość dziecka do podjęcia nauki w szkole podstawowej. W pracy skupiono uwagę jedynie na umiejętnościach szkolnych dziecka. Z uwagi na fakt, że gotowość szkolna jest efektem działania czynników związanych nie tylko bezpośrednio z dzieckiem ale i środowiskiem rodziny oraz szkoły, zaobserwowane zjawiska, mogą posłużyć jako przyczynek do dalszych badań.

Bibliografia:

Ashburner J., Ziviani J., Rodger S. (2008). *Sensory processing and classroom emotional, behavioral, and educational outcomes in children with autism spectrum disorder*. Am J Occup Ther. 62(5):564-573.

Ayres A.J. (1963). *The development of perceptual-motor abilities: a theoretical basis of treatment of dysfunction*. Am. J. Occup. 27:221-225.

Ayres A.J. (1979). *Sensory Integration and Child*. Los Angeles: WPS.

Ayres A.J. (1961). Development of the body scheme in children. Reprinted from *American Journal of Occupational Therapy*, XV, 3. Reprinted from *Rehabilitation Literature*, 21:302–310 in (1974) *The development of sensory integrative theory and practice: A collection of the works of A. Jean Ayres* (pp. 125–132). Compiled by Henderson A., Llorens L., Gilfoyle E., Meyers C., Prevel S. Dubuque. IA: Kendall/Hunt.

Ayres A.J. (1963). *The Eleanor Clarke Slagle Lecture: The development of perceptual-motor abilities: A theoretical basis for treatment of dysfunction*. *Am J Occup Ther.* 17:221–225.

Ayres A.J. (1972a). *Improving academic scores through sensory integration*. *J Learn Disabil.* 5:338–343.

Ayres A.J. (1972b). *Sensory integration and learning disorders*. Los Angeles: WPS.

Ayres A.J. (1972c). *Southern California Sensory Integration Tests*. Los Angeles: WPS.

Ayres A.J. (1972d). *Types of sensory integrative dysfunction among disabled learners*. *Am J Occup Ther.* 26:13–18.

Batterson V.G., Rose S.A., Yonas A., Grant K.S., Sackett G.P. (2008). *The effect of experience on the development of tactual-visual transfer in pigtailed macaque monkeys*. *Dev Psychobiol.* 50(1):88–96.

Ben-Sasson A., Hen L., Fluss R., Cermak S.A., Engel-Yeger B., Gal E. (2009). *A Meta-Analysis of Sensory Modulation Symptoms in Individuals with Autism Spectrum Disorders*. *J Autism Dev Disord.* 39(1):1-11.

Bieńkowska K. (2013). *Gotowość szkolna dziecka z uszkodzeniem narządu słuchu*. Warszawa: Wyd. Akademii Pedagogiki Specjalnej.

Brejnak W. (2009). *Wybrane problemy dojrzałości szkolnej*. *Życie Szk.* 5:46-51.

Buddy A.C., Shia S.Qi.L., Miller L.J. (2007). *How does sensory processing dysfunction affect play?* *Am J Occup Ther.* 61:201-208.

Bundy A.C., Lane S., Murray E.A. (2002). *Sensory integration: Theory and practice* (2nd ed.). Philadelphia: F.A. Davis.

Chojak M. (2009). *Gotowość czy dojrzałość szkolna*. *Wychow. Przedszk.* 8:20-23.

Cosbey J., Johnston S.S. (2010). *Sensory Processing Disorders and Social Participation*. *Am J Occup Ther.* 64(3):462-473.

Davies P.L., Gavin W. J. (2007). *Validating the diagnosis of sensory processing disorders using EEG technology*. *Am J Occup Ther.* 61:176-189.

Dunn W. (1999). *Sensory Profile*. San Antonio: Psychological Corporation.

Fox NA., Polak CP. (2004) *The pole of sensory reactivity in undrestanding infant temperament*. In: DelCarmen-Wiggins R., Carter A. *Handbook of infant, toddler, and preschool mental health assessment*. New York: OUP. 105-109.

Frydrychowicz A., Koźniewska E., Matuszewski A., Zwierzyńska E. (2006). *Skala Gotowości Szkolnej*. Warszawa: Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno – Pedagogicznej.

Hochhauser M., Engel-Yeger B. (2010). *Sensory processing abilities and their relation to participation in leisure activities among children with high-functioning autism spectrum disorder (HFASD)*. Res. Autism Spectr. Disord. 4(4):746-754.

Hopkins J., Gouze K.R., Sathwani A., Radtke L., Lebailly S.A., Lavigne J.V. (2008) *Biological and psychosocial risk factors differentially predict internalizing/externalizing problems in preschoolers*. Chicago: Paper presented at the 20th annual convention of the Association for Psychological Science.

Hubel D.H., Wiesel T.N. (1969). *Anatomical demonstration of columns in the monkey striate cortex*. Nature. 221(5182):747–750.

Hubel D.H., Wiesel T.N. (1970). *The period of susceptibility to the physiological effects of unilateral eye closure in kittens*. J Physiol. 206(2):419–436.

Jasmin E., Couture M., McKinley P., Reid G., Fombonne E., Gisel, E. (2009). *Sensori-motor and daily living skills of preschool children of autistic spectrum disorder*. J Autism Dev Disord. 39(2):231-241.

Jodzis D. (2013). *Dysfunkcje integracji sensorycznej a sprawność językowa dzieci w młodszym wieku szkolnym*. Gdańsk: Harmonia Universalis.

Kałużna A. (2004). *Zasady diagnostyki i terapii zaburzeń rozwoju integracji sensorycznej u dzieci*. W: *Neurofizjologiczne metody usprawniania dzieci z zaburzeniami rozwoju* (red. Dasowska L.). Wrocław: Wyd. AWF.

Kranowitz C. (2012). *Nie-zgrane dziecko. Zaburzenia przetwarzania sensorycznego – diagnoza i postępowanie*. Gdańsk: Harmonia Universalis.

Maas V.F. (2007). *Integracja sensoryczna a neuronauka – od narodzin do starości*. Przeł. Klimont L. i in. Warszawa: Fundacja Innowacja – Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna.

Mangeot S.D., Miller L.J., McIntosh D.N., McGrath-Clarke J., Simon J., Hagerman R.J., Goldson E. (2001). *Sensory modulation dysfunction in children with attention-deficit hyperactivity disorder*. Dev Med Child Neurol. 43:399-406.

Miller L.J., Robinson J., Moulton D. (2004). *Sensory modulation dysfunction: identification in early childhood*. In: DelCarmen-Wiggins R., Carter A. *Handbook of infant, toddler, and preschool mental health assessment*. New York: OUP. 247-270.

Miller L.J., McIntosh D.N., McGrath J., Shyu V., Lampe M., Taylor A.K., Tassone F., Neitzel K., Stackhouse T., Hagerman R. (1999). *Electrodermal responses to sensory stimuli in individuals with Fragile X syndrome: a preliminary report*. Am J Med Genet. 83:268-279.

Odowska-Szlachcic B., Mierzejewska B. (2013). *Wzrok i słuch – zmysły wiodące w uczeniu się w aspekcie integracji sensorycznej*. Gdańsk: Harmonia Universalis.

Polley D.B., Hillock A.R., Spankovich C., Popescu M.V., Royal D.W., Wallace M.T. (2008). *Development and plasticity of intra- and intersensory information processing*. J Am Acad Audiol. 19(10):780–798.

Popescu M.V., Polley D.B. (2010). *Monaural deprivation disrupts development of binaural selectivity in auditory midbrain and cortex*. Neuron. 65(5):718–731.

Roley S.S., Mailloux Z., Miller-Kuhaneck H., Glennon T. (2007). *Understanding Ayres Sensory Integration*. OT Practice, 12(17): Suppl. (CE1-7).

Schaaf R.C., Miller L.J., Seawell D., O’Keefe S. (2003). *Preliminary study of parasympathetic functioning in children with sensory modulation dysfunction and its relation to occupation*. Am J Occup Ther. 57:442-449.

Skowrońska A. (2007). *Dojrzałość szkolna*. Życie Szk. 7:5-11.

Störmer V.S., McDonald J.J., Hillyard S.A. (2009). *Cross-modal cueing of attention alters appearance and early cortical processing of visual stimuli*. Proc Natl Acad Sci. 106(52):22456–22461.

Wiatrowska L. (2013). *Dylematy wokół podstawowych pojęć*. W: *Dziecko u progu szkoły. Dojrzałość szkolna dziecka ich gotowość do nauki*. (red. Wiatrowska L., Dmochowska H.). Kraków: Wyd. Impuls.

Wiesel T.N., Hubel D.H. (1963). *Effects of visual deprivation on morphology and physiology of cells in the cats lateral geniculate body*. J Neurophysiol. 26:978–993.

Wiesel T.N., Hubel D.H. (1965). *Extent of recovery from the effects of visual deprivation in kittens*. J Neurophysiol. 28(6):1060–1072.

Wilgocka-Okoń B. (2003). *Gotowość szkolna dzieci sześciolletnich*. Warszawa: Wyd. Akademickie „Żak”.